

Uitslag 2016

Prijsvraag 2018

Uitslagen eerdere
prijsvragen

Beeld, Felipe van Laar: Verzonken hoofd. Foto (c): Marion Verwey

Klimaatstemming

Over de effecten van klimaatverandering op de geestelijke gezondheid

Vrijdag 9 juni 2017, Hogeschool Leiden

Symposium georganiseerd door de **Stichting psychiatrie en filosofie** i.s.m. het **lectorat GGZ van de Hogeschool Leiden**

*****

Dit symposium ligt achter ons. Op deze pagina vindt u informatie over de lezingen, en over vervolgcities na deze eerste klimaatstemmingbijeenkomst.

*****

Het klimaat verandert. De hoeveelheid CO₂ en methaangas in de lucht neemt toe, de temperatuur op aarde en in de oceanen stijgt. De poolkappen en gletsjers smelten, de bossen worden gekapt, de permafrost ontdooit, de zeespiegel stijgt, het weer verandert en wordt extremer. Hierdoor komen voedselvoorziening en bestaanszekerheid in gevaar; de mens moet zich zien aan te passen aan nieuwe, grillige, onvoorspelbare omstandigheden, die hij zelf heeft veroorzaakt. Verwacht wordt dat dit tot maatschappelijke ontwrichting leidt: immense vluchtelingenstromen, hongersnood, oorlog.

Op dit symposium staan we stil bij de effecten van klimaatverandering op het menselijk gemoed. Hoe reageren we op deze veranderingen en dreigingen? Hoe gaan we om met reacties als ontkenning, apathie, angst, depressie en dreigende paniek? Wie vangt wie op in de toekomst, wie zorgt er voor wie, en op welke manier?

Het symposium richt zich met name op de geestelijke gezondheidszorg. Vragen zijn:

- Hoe gaat de ggz om met 'klimaatangst', 'klimaatdepressie' en 'klimaatpaniek'? Wat kan 'klimaattherapie' inhouden?
- Wat kunnen hulpverleners individueel doen, en wat kan de ggz als maatschappelijke organisatie betekenen?
- Opvattingen en normen over psychische gezondheid zullen veranderen. Hoe gaan noties als duurzaamheid of een 'niet-vervuilende mentaliteit' onderdeel worden van de doeleinden van therapie?

De meer levensbeschouwelijke en filosofische vragen zijn:

- Wat zijn de gevolgen van de *ecological turn* voor het denken over wat de mens is en wat de mens zou moeten zijn?
- Op welke manier kunnen grote vragen over ecologisch goed handelen doordringen in het dagelijks leven?
- In hoeverre tellen toekomstige generaties mee bij morele evaluaties van menselijk handelen?

Uitgebreid programma

Opening

09.30 - 10.00

Ontvangst met koffie

10.00 - 10.05

Opening door Jaap van der Stel, lector geestelijke gezondheidszorg aan de Hogeschool Leiden.

- Artikel van **Clive Hamilton**:
The great climate silence: we are on the edge of the abyss but we ignore it

10.05- 10.10

Welkomstwoord door **Agnita Mur**, lid van het College van Bestuur van de Hogeschool Leiden.

Verder te lezen en te kijken:

- **Artikel** van Jelmer Mommers:
Deze twaalf verhalen laten zien hoe de klimaatcrisis zich wereldwijd afspeelt.

10.10-10.30

Filmfragment uit "**How to let go of the world - and love all the things climate can't change**"

In 'How to Let Go of the World and Love All the Things Climate Can't Change' onderzoekt de Oscar genomineerde filmmaker Josh Fox (Gasland) in zijn persoonlijke stijl het fenomeen klimaatverandering – de grootste bedreiging die de aarde ooit gekend heeft. Na bezoeken aan 12 landen op 6 continenten beaamt de film dat het wellicht al te laat is om de ergste consequenties van klimaatverandering een halt toe te roepen.

Deel I Opwarming

In dit eerste deel zal een schets worden gegeven over hoe het ervoor staat met de wereld en het veranderende klimaat. En uiteraard kijken we naar de verwachtingen voor de toekomst.

10.30-11.00

Na een inleidend filmfragment geeft **Leo Meyer** een overzicht van de stand van zaken en de

ontwikkelingen in de klimaatwetenschap en verwachtingen over de toekomst.

Leo Meyer is klimaatwetenschapper en heeft o.a. gewerkt voor het IPCC, het VN-klimaatpanel

Koffiepauze

Deel II Broeikas van stemmingen

Welke effecten hebben de angstwekkende berichten uit de klimaatwetenschap op de menselijke stemming? Hoe en waarom blijven mensen klimaatverandering passief én actief ontkennen? En als ze het niet ontkennen, tot welke stemmingen en emoties leidt dit dan? In deze broeikas presenteren we verhalen van hoop en wanhoop, optimisme en pessimisme, apathie en vastberadenheid; verhalen over dreigende klimaatdepressies, klimaatangst en klimaatverwarring. Na drie inleidingen zullen de sprekers met elkaar en de zaal in gesprek gaan.

11.30 - 11.50

Evanne Nowak analyseert hoe en waarom klimaatverandering nog steeds wordt ontkend. Verder vertelt ze over haar reis naar Spitsbergen, over apathie en manieren om voorbij de apathie te komen. Evanne Nowak is programmamaker, geestelijk verzorger en gespecialiseerd in praktische en existentieel bezonnen omgang met klimaatproblematiek. Ze schreef haar masterscriptie bij **Henk Manschot**: *Van apathie naar verbinding*, download [hier](#).

Verder te lezen en te kijken:

- **Artikel** van Jelmer Mommers: **Waarom we zo vaak zwijgen over het klimaat (en hoe we dat kunnen doorbreken)**.
- **Artikel** van Daniel Oberhaus: **Klimaatverandering zorgt voor pre-traumatische stress**

11.50 - 12.10

Wouter Kusters zal vertellen wat voor vervreemdende effecten langdurige blootstelling aan informatie over de naderende apocalypse kan hebben. Van vervreemding van de wereld-zoals-wedie-kenden en verdriet over het lot van onze opvolgers, tot het onderdrukte, heimelijke verlangen om "de laatste mens" te zijn. Wouter Kusters is filosoof, schrijver en medewerker van de Stichting psychiatrie en filosofie.

Artikel van Natasha Geiling: **How to stay sane in the face of climate change?**
Documentaire **Klimaatontkenners**, In deze documentaire duikt Gideon Levy in de wereld van klimaatontkenners.

12.10 - 12.30

Sanne Bloemink zal schetsen hoe goed geïnformeerde wetenschappers en bewuste leken omgaan met de mogelijkheid van een naderende apocalypse, en ze zal over haar eigen heen en weer slingerende gemoedstoestanden vertellen. Wordt het ieder voor zich, vluchten zolang het nog kan, of vechten met z'n allen? Sanne Bloemink is journalist en schrijver in o.a. De Groene Amsterdammer.

- **Artikel** van Sanne Bloemink:
- **Dan maar naar de donder, Klimaatdepressie bij wetenschappers**
- **Doomsday prepping; Wachten op de apocalypse**

12.30 - 13.00

Gezamenlijk gesprek, onder leiding van de dagvoorzitter en in interactie met de zaal.

Vegetarische & duurzame lunch

Deel III Klimaat effecten

Gegeven alle objectieve kennis en geestelijke gevolgen, hoe gaan we de toekomst in? Wat doen we met de fysieke klimaatrealiteiten en psychische klimaatstemmingen? Hoe kunnen we navigeren in het 'antropoceen' (zie [hier](#))? Kunnen we nog iets betekenen voor de ander, als hulpverlener, als patiënt, en hoe handelen we in het groepsverband van de geestelijke gezondheidszorg?

13.50 - 14.20

René ten Bos vertelt over de aard en de complexiteit van de crisis en catastrofe waar we in beland zijn. Hij zal enkele (dwaal)wegen schetsen die we al denkend, aarzelend, handelend en berustend kunnen belopen. René ten Bos is hoogleraar wijsbegeerte in Nijmegen en **Denker des Vaderlands**. Hij publiceerde dit voorjaar **Dwalen in het antropoceen**.

- **Artikel** van Bruno Latour, over Gaia, klimaatverandering en het antropoceen. Download [hier](#).
- **Interview** met Pieter Lemmens over het antropoceen, Bernard Stiegler en Peter Sloterdijk. Download [hier](#).

14.20 - 14.50

Naomi van Steenbergen zal bespreken tot welke concrete ethische overwegingen de klimaatcrisis leidt. Wie moet er wat veranderen, en hoe? Individueel en/of collectief? Wie betaalt, wie profiteert, wie draagt welke lasten, en welke vruchten? Naomi van Steenbergen is ethicus en onderzoeker aan de Universiteit Utrecht en publiceert over duurzaamheid en rechtvaardigheid.

- De American Psychological Association schreef een **rapport** over de psychische tol die klimaatverandering eist: **Climate Change's Toll on Mental Health** (of download [hier](#) het uitgebreide rapport).

Koffiepauze

15.10 - 15.40

Jaap van der Stel zal tegen al deze achtergronden enkele concrete aanbevelingen doen voor de ggz over de manier waarop in het beleid het monsterlijk probleem van de klimaatverandering kan worden verwerkt tot werkbare proporties. Jaap van der Stel is lector geestelijke gezondheidszorg aan de Hogeschool Leiden.

- **Artikel** van Paul Luttikhuis: **Als het klimaatprobleem zo acuut is, waarom doen we dan niks?**

Klimaatgesprek

15:40 - 16:20

In het eindgesprek is er ruimschoots de gelegenheid om met elkaar en de sprekers van gedachten te wisselen, het hart te luchten, de zielen te verbinden, maar ook om geest en neuzen richting een warme, maar niet al te warme toekomst te geleiden.

16:20 - 16.30 Afsluiting

INSCHRIJVING EN BETALING

- Standaardprijs: 100 euro
- **Donateursprijs** (ook voor abonnees van **Filosofie Magazine**): 80 euro
- Mensen met een krappe beurs: 50 euro
- Studenten: 20 euro

Om in aanmerking te komen voor een kortingsregeling, of voor andere info, kunt u ons **mailen** (met evt. uw studentnummer).

Indien u niet beschikt over de mogelijkheid van internetbankieren, kunt u het desbetreffende bedrag ook overmaken naar:

NL18FVLB0225465329, t.a.v. "Stichting Psychiatrie en Filosofie, Maastricht". (BIC: FVLBNL22). Meld dit wel ook via ons emailadres!

